ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
NIILO JÄÄSKINEN
της 25ης Οκτωβρίου 2012 [1]

Υπόθεση C-375/11

Belgacom SA,
Mobistar SA,
KPN Group Belgium SA
κατά
État belge

[αίτηση του Cour constitutionnelle (Βέλγιο)για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών — Οδηγία 2002/20/ΕΚ — Δικαιώματα χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων — Κατ' αποκοπήν τέλη παραχωρήσεως και ανανεώσεως — Μέθοδος υπολογισμού — Τροποποίηση υφιστάμενων δικαιωμάτων — Προβαλλόμενη αναδρομική εφαρμογή της οδηγίας 2002/20 από κράτος μέλος»

I – Εισαγωγή

1. Με την υπό κρίση αίτηση ζητείται από το Δικαστήριο να διευκρινίσει εάν, βάσει του δικαίου περί τηλεπικοινωνιών της Ένωσης, η ανανέωση των δικαιωμάτων χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων στις τηλεπικοινωνίες μπορεί να υπόκειται σε τέλη, όπως και η αρχική παραχώρηση των δικαιωμάτων αυτών. Κρίσιμο είναι να καθορισθεί εάν τα κράτη μέλη μπορούν να επιβάλλουν νομίμως πρόσθετα κατ' αποκοπήν τέλη για τη χρήση ραδιοσυχνοτήτων σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι τηλεπικοινωνιακές επιχειρήσεις έχουν ήδη καταβάλει ένα σημαντικό κατ' αποκοπήν τέλος κατά την είσοδό τους στην αγορά και όταν καταβάλλουν ήδη ετήσια τέλη για την παραχώρηση δικαιωμάτων χρήσεως.

2. Το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο του Βελγίου) υπέβαλε αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, των εταιριών Belgacom SA (στο εξής: Belgacom), Mobistar SA (στο εξής: Mobistar) και KPN Group Belgium SA (στο εξής: KPN Group Belgium) και, αφετέρου, του Βελγικού Δημοσίου [État belge], διότι οι ανωτέρω εταιρίες αμφισβητούν τη συμβατότητα των τελών που επιβάλλει το Βελγικό Δημόσιο προς τα άρθρα 3, 12 και 13 της οδηγίας 2002/20/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (στο εξής: οδηγία για την αδειοδότηση) [2]. Τα άρθρα 12 και 13 θέτουν στο πλαίσιο ρυθμίσεων που διαδέχθηκε το άρθρο 11

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — ΕΕ L 108, σ. 21.

της οδηγίας 97/13/ΕΚ (η οποία έχει πλέον καταργηθεί)[3]. Το Δικαστήριο καλείται, επίσης, να διευκρινίσει αν το άρθρο 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση, το οποίο αφορά την τροποποίηση εκ μέρους των κρατών μελών υφιστάμενων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των τηλεπικοινωνιακών επιχειρήσεων, εμποδίζει τη Βελγική Κυβέρνηση να επιβάλλει τα επίμαχα τέλη.

3. Η οδηγία 97/13 περιόρισε τις αρμοδιότητες των κρατών μελών να επιβάλλουν τέλη σε βάρος τηλεπικοινωνιακών εταιριών. Τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επιβάλλουν τέλη ή επιβαρύνσεις για την παροχή δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών πέραν των προβλεπομένων από την οδηγία 97/13[4]. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε, με την πρόσφατη απόφασή του Vodafone España[5], ότι τούτο ισχύει και στο πλαίσιο της οδηγίας για την αδειοδότηση.

ΙΙ – Νομικό πλαίσιο

Α – *Νομοθεσία της Ένωσης*

4. Το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας-πλαισίου ορίζει τα εξής:

«Οι εθνικές κανονιστικές αρχές προάγουν τον ανταγωνισμό στην παροχή δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφών ευκολιών και υπηρεσιών, μεταξύ άλλων:

[…]

δ) ενθαρρύνοντας την αποτελεσματική χρήση και εξασφαλίζοντας την ουσιαστική διαχείριση των ραδιοσυχνοτήτων και των πόρων αριθμοδότησης.»

5. Οι αιτιολογικές σκέψεις 31 έως 33 της οδηγίας για την αδειοδότηση εκθέτουν τα εξής:

«(31) Τα συστήματα διοικητικών επιβαρύνσεων δεν θα πρέπει να στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό ούτε να εμποδίζουν την είσοδο στην αγορά. […]

(32) Εκτός από τις διοικητικές επιβαρύνσεις, είναι δυνατόν να επιβάλλονται τέλη χρήσης για χρήση ραδιοσυχνοτήτων και αριθμών, ως μέσο για τη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσης των εν λόγω πόρων. Τα εν λόγω τέλη δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν την ανάπτυξη καινοτόμων υπηρεσιών και ανταγωνισμού στην αγορά. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται με την επιφύλαξη του σκοπού για τον οποίον χρησιμοποιούνται τα τέλη για δικαιώματα χρήσης. Τα τέλη αυτά μπορούν π.χ. να χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων των εθνικών [ρυθμιστικών] αρχών, οι οποίες δεν μπορούν να καλύπτονται από διοικητικές επιβαρύνσεις. Στις περιπτώσεις που, μέσω διαδικασιών ανταγωνιστικής ή συγκριτικής επιλογής, τα τέλη για τη χρήση ραδιοσυχνοτήτων συνίστανται, εν όλω ή εν μέρει, σε κατ' αποκοπήν ποσό, οι ρυθμίσεις πληρωμής θα πρέπει να εξασφαλίζουν ότι η επιβολή των τελών αυτών δεν οδηγεί, στην πράξη, σε επιλογή βασιζόμενη σε κριτήρια άσχετα με τον στόχο της εξασφάλισης της βέλτιστης χρήσης των ραδιοσυχνοτήτων. […]

3 — Οδηγία 97/13/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Απριλίου 1997, σχετικά με κοινό πλαίσιο γενικών και ειδικών αδειών στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών (ΕΕ L 117, σ. 15). Η οδηγία 97/13 καταργήθηκε με το άρθρο 26 της οδηγίας 2002/21/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕ L 108, σ. 33, στο εξής: οδηγία-πλαίσιο).

4 — Αποφάσεις της 18ης Σεπτεμβρίου 2003, C-292/01 και C-293/01, Albacom και Infostrada (Συλλογή 2003, σ. I-9449, σκέψεις 40 έως 41), της 18ης Ιουλίου 2006, C-339/04, Nuova società di telecomunicazioni (Συλλογή 2006, σ. I-6917, σκέψη 35), της 10ης Μαρτίου 2011, C-85/10, Telefónica Móviles España (Συλλογή 2011, σ. I-1575, σκέψη 21), και της 21ης Ιουλίου 2011, C-284/10, Telefónica de España (Συλλογή 2011, σ. I-6991, σκέψη 19).

5 — Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2012, C-55/11, C-57/11 και C-58/11 (σκέψη 28).

(33) Όταν αυτό αιτιολογείται αντικειμενικά, τα κράτη μέλη μπορεί ενδεχομένως να πρέπει να τροποποιούν δικαιώματα, όρους, διαδικασίες, επιβαρύνσεις και τέλη, σχετικά με γενικές άδειες και δικαιώματα χρήσης. Οι εν λόγω τροποποιήσεις θα πρέπει να κοινοποιούνται εγκαίρως και με τον προσήκοντα τρόπο σε όλους τους ενδιαφερόμενους, δίδοντας τους την κατάλληλη ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με αυτές τις τροποποιήσεις.»

6. Το άρθρο 3 της οδηγίας για την αδειοδότηση φέρει τον τίτλο «Γενική άδεια δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών» και καθιερώνει την αρχή της ελεύθερης παροχής δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, υπό την προϋπόθεση χορηγήσεως γενικής άδειας.

7. Το άρθρο 12 της οδηγίας για την αδειοδότηση φέρει τον τίτλο «Διοικητικές επιβαρύνσεις». Το άρθρο αυτό ορίζει τα εξής:

«1. Κάθε διοικητική επιβάρυνση που επιβάλλεται στις επιχειρήσεις οι οποίες παρέχουν δίκτυο ή υπηρεσία βάσει γενικής άδειας ή στις οποίες έχει χορηγηθεί δικαίωμα χρήσης:

(α) συνολικά, καλύπτει μόνον τις διοικητικές δαπάνες που θα προκύψουν από τη διαχείριση, τον έλεγχο και την επιβολή του συστήματος γενικών αδειών και των δικαιωμάτων χρήσης και των ειδικών υποχρεώσεων που αναφέρονται στο άρθρο 6, παράγραφος 2, οι οποίες μπορούν να περιλαμβάνουν δαπάνες για διεθνή συνεργασία, εναρμόνιση και τυποποίηση, ανάλυση αγοράς, παρακολούθηση της συμμόρφωσης και άλλους ελέγχους της αγοράς, καθώς και κανονιστικές εργασίες που περιλαμβάνουν την εκπόνηση και την επιβολή παράγωγου δικαίου και διοικητικών αποφάσεων, όπως αποφάσεων για την πρόσβαση και τη διασύνδεση και

(β) επιβάλλεται στις επιμέρους επιχειρήσεις κατά αντικειμενικό, διαφανή και αναλογικό τρόπο, ώστε να ελαχιστοποιούνται οι πρόσθετες διοικητικές δαπάνες και οι συναφείς δαπάνες.

2. Όταν οι εθνικές κανονιστικές αρχές επιβάλλουν διοικητικές επιβαρύνσεις, δημοσιεύουν ετήσια ανασκόπηση των διοικητικών δαπανών τους και του συνολικού ποσού των επιβαρύνσεων που συγκεντρώνονται. Ανάλογα με τη διαφορά μεταξύ του συνολικού ποσού των επιβαρύνσεων και των διοικητικών δαπανών, γίνονται κατάλληλες αναπροσαρμογές.»

8. Το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση φέρει τον τίτλο «Τέλη για δικαιώματα χρήσης και δικαιώματα εγκατάστασης διευκολύνσεων». Το άρθρο αυτό ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη δύνανται να επιτρέπουν στην αρμόδια αρχή να επιβάλει τέλη για δικαιώματα χρήσης ραδιοσυχνοτήτων ή αριθμών ή δικαιώματα εγκατάστασης διευκολύνσεων υπεράνω ή υποκάτω, δημοσίου ή ιδιωτικού ακινήτου, τα οποία αντανακλούν την ανάγκη διασφάλισης της βέλτιστης χρήσης των πόρων αυτών. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα εν λόγω τέλη είναι αντικειμενικά, διαφανή, αμερόληπτα και αναλογικά προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και λαμβάνουν υπόψη τους στόχους του άρθρου 8 της οδηγίας 2002/21/ΕΚ (οδηγία πλαίσιο).»

9. Το άρθρο 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση φέρει τον τίτλο «Τροποποίηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων» [6] και προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, τα δικαιώματα, οι όροι και οι διαδικασίες που αφορούν γενικές άδειες και δικαιώματα χρήσης ή δικαιώματα εγκατάστασης ευκολιών, μπορούν να τροποποιούνται μόνο σε αντικειμενικά αιτιολογημένες περιπτώσεις και με αναλογικό τρόπο. Η πρόθεση διενέργειας των σχετικών τροποποιήσεων γνωστοποιείται καταλλήλως και παρέχεται στους ενδιαφερομένους, συμπεριλαμβανομένων των χρηστών και των καταναλωτών, επαρκές χρονικό διάστημα, το οποίο, εκτός εκτάκτων περιπτώσεων, είναι τουλάχιστον τέσσερις εβδομάδες, ώστε να μπορέσουν να διατυπώσουν τις απόψεις τους επί των προτεινόμενων τροποποιήσεων.

2. Τα κράτη μέλη δεν περιορίζουν ούτε αίρουν δικαιώματα εγκατάστασης ευκολιών πριν από τη λήξη του διαστήματος για το οποίο αυτά έχουν χορηγηθεί, εκτός αιτιολογημένων περιπτώσεων και, όπου αυτό τυγχάνει εφαρμογής, σύμφωνα με τις σχετικές εθνικές διατάξεις όσον αφορά την παροχή αντισταθμιστικού ανταλλάγματος λόγω ανάκλησης δικαιώματος.»

10. Το μέρος Β του παραρτήματος της οδηγίας για την αδειοδότηση φέρει τον τίτλο «Όροι που δύνανται να συνοδεύουν δικαιώματα χρήσης ραδιοσυχνοτήτων». Το σημείο 6 του μέρους Β ορίζει τα εξής:

«Τέλη χρήσης σύμφωνα με το άρθρο 13 της παρούσας οδηγίας».

Β – *Εθνική νομοθεσία*

11. Το άρθρο 2 του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010 ορίζει ιδίως τα εξής:

«Το άρθρο 30 του νόμου της 13ης Ιουνίου 2005 για τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες τροποποιείται ως ακολούθως:

1. Μεταξύ των παραγράφων 1 και 2 προστίθενται οι ακόλουθες παράγραφοι 1/1, 1/2, 1/3 και 1/4:

1/1. Για λόγους [διασφαλίσεως της βέλτιστης χρήσεως των πόρων αυτών], οι φορείς εκμεταλλεύσεως, οι οποίοι δικαιούνται να κατέχουν δικαιώματα χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων με σκοπό την εκμετάλλευση δικτύου και την παροχή υπηρεσιών κινητών ηλεκτρονικών επικοινωνιών στο κοινό, υποχρεούνται να καταβάλλουν κατ' αποκοπήν τέλος στην αρχή της περιόδου ισχύος των δικαιωμάτων χρήσεως.

Το κατ' αποκοπήν τέλος καθορίζεται κατά την παραχώρηση των συχνοτήτων.

6 — Το άρθρο 3 της οδηγίας 2009/140/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009, για την τροποποίηση των οδηγιών 2002/21/ΕΚ σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών, 2002/19/ΕΚ σχετικά με την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφείς ευκολίες καθώς και με τη διασύνδεσή τους, και 2002/20/ΕΚ για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕ L 337, σ. 37), τροποποίησε το άρθρο 14 ως εξής: «1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι τα δικαιώματα, οι όροι και οι διαδικασίες που αφορούν γενικές άδειες και δικαιώματα χρήσης ή δικαιώματα για εγκατάσταση ευκολιών μπορούν να τροποποιηθούν μόνο σε αντικειμενικά αιτιολογημένες περιπτώσεις και κατά αναλογικό τρόπο, συνεκτιμώντας, κατά περίπτωση, τις ειδικές συνθήκες που ισχύουν για μεταβιβάσιμα δικαιώματα χρήσης ραδιοσυχνοτήτων. Με εξαίρεση την περίπτωση κατά την οποία οι προτεινόμενες τροποποιήσεις είναι ήσσονος σημασίας και έχουν συμφωνηθεί με τον κάτοχο των δικαιωμάτων ή της γενικής άδειας, η πρόθεση διενέργειας των σχετικών τροποποιήσεων γνωστοποιείται καταλλήλως και παρέχεται στους ενδιαφερομένους, συμπεριλαμβανομένων των χρηστών και των καταναλωτών, επαρκές χρονικό διάστημα, το οποίο, εκτός εκτάκτων περιπτώσεων, είναι τουλάχιστον τέσσερις εβδομάδες, ώστε να μπορέσουν να διατυπώσουν τις απόψεις τους επί των προτεινόμενων τροποποιήσεων. 2. Τα κράτη μέλη δεν περιορίζουν ούτε καταργούν δικαιώματα εγκατάστασης ευκολιών ή δικαιώματα χρήσης ραδιοσυχνοτήτων πριν από τη λήξη της χρονικής περιόδου για την οποία αυτά έχουν χορηγηθεί, εκτός αιτιολογημένων περιπτώσεων και, κατά περίπτωση, σύμφωνα με το παράρτημα και τις σχετικές εθνικές διατάξεις όσον αφορά την παροχή αντισταθμιστικού ανταλλάγματος λόγω ανακλήσεως δικαιώματος».

Το κατ' αποκοπήν τέλος ανέρχεται σε:

1. 51 644 ευρώ ανά MHz μηνιαίως για τις ζώνες συχνοτήτων 880-915 MHz και 925-960 MHz […]·

2. 20 833 ευρώ ανά MHz μηνιαίως για τις ζώνες συχνοτήτων 1920-1980 MHz και 2110-2170 MHz […]·

3. 2 778 ευρώ ανά MHz μηνιαίως για τη ζώνη συχνοτήτων 2500-2690 MHz.

Κατά την παραχώρηση των συχνοτήτων [κατόπιν] δημοπρασίας, το ελάχιστο ύψος του κατ' αποκοπήν τέλους που προβλέπεται στην παρούσα παράγραφο αποτελεί την τιμή εκκινήσεως της δημοπρασίας για τους υποψηφίους.

1/2. Οι φορείς εκμεταλλεύσεως οφείλουν να καταβάλλουν κατ' αποκοπήν τέλος για κάθε περίοδο ανανεώσεως της άδειας.

Το ύψος του κατ' αποκοπήν τέλους αντιστοιχεί στο κατ' αποκοπήν τέλος που προβλέπει το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 1.1.

Για τον υπολογισμό του ύψους του κατ' αποκοπήν τέλους λαμβάνονται υπόψη τα συγκεκριμένα δικαιώματα χρήσεως που επιθυμεί να διατηρήσει ο φορέας εκμεταλλεύσεως μετά την ανανέωση.

1/3 (Καταβολή του κατ' αποκοπήν τέλους)

Το κατ' αποκοπήν τέλος δεν επιστρέφεται σε καμία περίπτωση είτε πλήρως είτε μερικώς.

1/4 (Άρση των δικαιωμάτων χρήσεως σε περίπτωση μη πληρωμής του κατ' αποκοπήν τέλους)

[…]».

12. Το άρθρο 3 του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010 προβλέπει τα εξής:

«Ο φορέας εκμεταλλεύσεως μπορεί, εντούτοις, για μια μεταβατική περίοδο, εάν η προθεσμία παραιτήσεως από τη σιωπηρή ανανέωση της άδειάς του έχει παρέλθει κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, να παραιτηθεί από την ανανέωση των δικαιωμάτων χρήσεως έως την πρώτη ημέρα της νέας παραταθείσας περιόδου των δικαιωμάτων χρήσεως χωρίς να υποχρεούται στην καταβολή του κατ' αποκοπήν τέλους για τη νέα αυτή περίοδο.»

III – Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

13. Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο δίκης κατά την οποία οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium αμφισβητούν τη συμβατότητα των τελών που οφείλουν οι φορείς εκμεταλλεύσεως βάσει των άρθρων 2 και 3 του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010, ο οποίος τροποποίησε το άρθρο 30 του νόμου της 13ης Ιουνίου 2005, προς τα άρθρα 3, 12, 13 και 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση.

14. Οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium είναι φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας που έλαβαν, αρχής γενομένης το έτος 1995, διάφορες άδειες χρήσεως συχνοτήτων για την παροχή υπηρεσιών κινητών τηλεπικοινωνιών.

15. Κατά τον χρόνο χορηγήσεως καθεμιάς εκ των ανωτέρω αδειών, οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium όφειλαν να καταβάλουν:

— ένα «κατ' αποκοπήν τέλος»,

— ένα ετήσιο τέλος για την παραχώρηση των συχνοτήτων,

— ένα ετήσιο τέλος για τη διαχείριση των αδειών.

16. Με απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 2008, το Institut belge des services postaux et des télécommunications (στο εξής: IBPT) ήρε τη σιωπηρή ανανέωση των αδειών χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων δεύτερης γενιάς που είχαν χορηγηθεί στις εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium, προκειμένου να επιβάλει ένα νέο τέλος και να θέσει σε εφαρμογή την αποτελεσματικότερη δυνατή πολιτική στον τομέα αυτό. Ωστόσο η άδεια της Belgacom είχε ήδη ανανεωθεί σιωπηρώς για μια πενταετία από 8 Απριλίου 2010 έως 8 Απριλίου 2015, ενώ η άδεια της Mobistar είχε ήδη ανανεωθεί σιωπηρώς για το χρονικό διάστημα από 27 Νοεμβρίου 2010 έως 27 Νοεμβρίου 2015.

17. Οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium προσέβαλαν την απόφαση αυτή ενώπιον του Εφετείου Βρυξελλών. Η απόφαση ακυρώθηκε με απόφαση του εν λόγω δικαστηρίου της 20ής Ιουλίου 2009 όσον αφορά την Belgacom και με απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2009 όσον αφορά τη Mobistar. Μετά την έκδοση των ανωτέρω αποφάσεων, το IBPT αποφάσισε να ανακαλέσει την απόφασή του της 25ης Νοεμβρίου 2008 σχετικά με την KPN Group Belgium, προκειμένου να διασφαλιστεί η ίση μεταχείριση των τριών επιχειρήσεων.

18. Μετά την έκδοση των ανωτέρω αποφάσεων του Εφετείου Βρυξελλών, στις 15 Μαρτίου 2010, ο Βέλγος νομοθέτης εξέδωσε νόμο με τον οποίο τροποποίησε το άρθρο 30 του νόμου της 13ης Ιουνίου 2005 περί ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Τα άρθρα 2 και 3 του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010 προβλέπουν τα εξής:

— ένα «κατ' αποκοπήν τέλος», σε αντικατάσταση του «κατ' αποκοπήν τέλους παραχωρήσεως», επιβαλλόμενο σε βάρος των φορέων κινητής τηλεφωνίας με σκοπό τη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσεως των ραδιοσυχνοτήτων αυτών, το οποίο δεν οφείλεται μόνο κατά τη χορήγηση των αδειών αυτών και την παραχώρηση του δικαιώματος χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων, αλλά και σε κάθε περίπτωση ανανεώσεως υφιστάμενης άδειας. Το ύψος του εν λόγω κατ' αποκοπήν τέλους ποικίλλει αναλόγως των οικείων ραδιοσυχνοτήτων. Καθορίζεται βάσει του «κατ' αποκοπήν τέλους» που κατέβαλαν οι φορείς εκμεταλλεύσεως, όταν έλαβαν για πρώτη φορά την άδειά τους, κατόπιν διαγωνισμού ή δημοπρασίας για την παραχώρηση συχνοτήτων,

— τη δυνατότητα των φορέων κινητής τηλεφωνίας να παραιτηθούν από τη σιωπηρή ανανέωση των δικαιωμάτων τους χρήσεως χωρίς να υποχρεούνται στην καταβολή του κατ' αποκοπήν τέλους για τα δικαιώματα αυτά.

19. Παράλληλα διατηρήθηκε η υποχρέωση των φορέων κινητής τηλεφωνίας να καταβάλλουν τα δύο ετήσια τέλη. Δηλαδή, ένα τέλος για την κάλυψη των εξόδων διαθέσεως των συχνοτήτων και ένα τέλος για την κάλυψη των εξόδων διαχειρίσεως της άδειας.

20. Οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Cour constitutionnelle με αίτημα την ακύρωση των άρθρων 2 και 3 του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010. Υποστήριξαν ότι οι διατάξεις αυτές είναι αντίθετες προς τα άρθρα 3, 12, 13 και 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση. Ειδικότερα, δεν δέχονται ότι το κατ' αποκοπήν τέλος οφείλεται όχι μόνο κατά τη χορήγηση της άδειας, αλλά και κατά την ανανέωσή της. Περαιτέρω προβάλλουν αντιρρήσεις διότι πρόκειται για πρόσθετο τέλος πέραν του ετήσιου τέλους που καταβάλλεται για τη διάθεση των

συχνοτήτων. Οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium αμφισβητούν, επίσης, το καταβλητέο ποσό και τη μέθοδο υπολογισμού του κατ' αποκοπήν τέλους, διότι θα έπρεπε να υπολογίζεται βάσει της αγοραίας αξίας των φορέων εκμεταλλεύσεως και όχι βάσει της οικονομικής αξίας των συχνοτήτων.

21. Κατά τη Βελγική Κυβέρνηση, μετά την εκ μέρους του Cour constitutionnelle υποβολή της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως στις 16 Ιουνίου 2011, ένας τέταρτος φορέας εκμεταλλεύσεως έλαβε, κατόπιν δημοπρασιών, μια τελευταία δέσμη συχνοτήτων στη ζώνη των 2 GHz με σκοπό την εκμετάλλευση ενός δικτύου τρίτης γενιάς. Τον Οκτώβριο του 2011 άρχισε η διενέργεια δημοπρασιών για την παραχώρηση συχνοτήτων στη ζώνη των 2,6 GHz. Η ζώνη αυτή υποστηρίζει υπηρεσίες τέταρτης γενιάς.

22. Το Cour constitutionnelle επισημαίνει με την αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ότι, όπως προκύπτει από τις προπαρασκευαστικές εργασίες του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010, το κατ' αποκοπήν τέλος αποτελεί αντισταθμιστικό αντάλλαγμα για τη χρήση συχνοτήτων και επιδιώκει σκοπό πανομοιότυπο με τον σκοπό των ετήσιων τελών για τη διάθεση συχνοτήτων χωρίς να υποκαθιστά την καταβολή των τελών αυτών. Κατά τον Βέλγο νομοθέτη, τα άρθρα 2 και 3 του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010, των οποίων η εγκυρότητα αμφισβητείται ενώπιον του Cour constitutionnelle, συνάδουν προς την οδηγία για την αδειοδότηση, διότι με αυτή γίνεται διάκριση των τελών που οφείλονται για δικαιώματα χρήσεως σε κατ' αποκοπήν και ετήσια τέλη. Αφενός μεν, το κατ' αποκοπήν τέλος καλύπτει το δικαίωμα χρήσεως των εν λόγω συχνοτήτων και αντιστοιχεί στην αξία τους ως πόρου εν ανεπαρκεία, αφετέρου δε, το ετήσιο τέλος καλύπτει το κόστος χρήσεως των συχνοτήτων αυτών, δηλαδή τον έλεγχο, τον συντονισμό, την εξέταση και άλλες δραστηριότητες της αρμόδιας αρχής.

23. Το Cour constitutionnelle αναγνωρίζει ότι υπάρχει διάσταση απόψεων μεταξύ των διαδίκων της κύριας δίκης όσον αφορά τη συμβατότητα του κατ' αποκοπήν τέλους που προβλέπει ο νόμος της 15ης Μαρτίου 2010 προς τα άρθρα 3, 12 και 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση. Επιπροσθέτως, οι απόψεις τους διαφέρουν και ως προς την ερμηνεία και δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση σχετικά με τη μέθοδο καθορισμού του ύψους του κατ' αποκοπήν τέλους.

24. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Cour constitutionnelle αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, τα ακόλουθα τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Επιτρέπουν τα άρθρα 3, 12 και 13 της οδηγίας 2002/20/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την αδειοδότηση), όπως ισχύουν σήμερα, στα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους φορείς εκμεταλλεύσεως, κατόχους ατομικών δικαιωμάτων χρήσεως συχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας για διάστημα δεκαπέντε ετών, τα οποία στηρίζονται σε άδειες εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας στο έδαφός τους, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς, ένα κατ' αποκοπήν τέλος για την ανανέωση των ατομικών δικαιωμάτων χρήσεως των συχνοτήτων, του οποίου το ύψος, αναλόγως του αριθμού των συχνοτήτων και των μηνών τους οποίους αφορούν τα δικαιώματα χρήσεως, υπολογίζεται βάσει του προγενέστερου κατ' αποκοπήν τέλους παραχωρήσεως που συνδεόταν με τη χορήγηση των ως άνω αδειών, και το οποίο συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων με πρωταρχικό σκοπό την κάλυψη των εξόδων διαθέσεως, αλλά και την εν μέρει παράλληλη αξιοποίηση των εν λόγω συχνοτήτων (σκοπός των δύο τελών είναι να προάγουν τη βέλτιστη χρήση των συχνοτήτων) και, αφετέρου, το τέλος που καλύπτει τα έξοδα διαχειρίσεως της άδειας;

2. Επιτρέπουν τα άρθρα 3, 12 και 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση στα κράτη μέλη να επιβάλλουν, στους φορείς εκμεταλλεύσεως που είναι υποψήφιοι για την κτήση νέων δικαιωμάτων χρήσεως συχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας, ένα κατ' αποκοπήν τέλος του οποίου το

ύψος καθορίζεται κατόπιν δημοπρασίας για την παραχώρηση των συχνοτήτων, με σκοπό την αξιοποίησή τους, και το οποίο συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων με πρωταρχικό σκοπό την κάλυψη των εξόδων διαθέσεως, αλλά και την εν μέρει παράλληλη αξιοποίηση των εν λόγω συχνοτήτων (σκοπός των δύο τελών είναι να προάγουν τη βέλτιστη χρήση των συχνοτήτων) και, αφετέρου, το ετήσιο τέλος διαχειρίσεως των αδειών εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς;

3. Επιτρέπει το άρθρο 14, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αδειοδότηση στα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους φορείς κινητής τηλεφωνίας, για μια νέα περίοδο ανανεώσεως των ατομικών δικαιωμάτων τους χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας την οποία ορισμένοι ήδη δικαιούνταν, αλλά πριν από την έναρξη της περιόδου ανανεώσεως, ένα κατ' αποκοπήν τέλος για την ανανέωση των δικαιωμάτων χρήσεως των συχνοτήτων που διέθεταν πριν από την έναρξη της περιόδου ανανεώσεως, με σκοπό την προαγωγή της βέλτιστης χρήσεως των συχνοτήτων μέσω της αξιοποιήσεώς τους, το οποίο συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων με πρωταρχικό σκοπό την κάλυψη των εξόδων διαθέσεως, αλλά και την εν μέρει παράλληλη αξιοποίηση των εν λόγω συχνοτήτων (σκοπός των δύο τελών είναι να προάγουν τη βέλτιστη χρήση των συχνοτήτων) και, αφετέρου, το ετήσιο τέλος διαχειρίσεως των αδειών εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς;

4. Επιτρέπει το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας για την αδειοδότηση στα κράτη μέλη να ορίζουν, ως πρόσθετη προϋπόθεση κτήσεως και ανανεώσεως των δικαιωμάτων χρήσεως των συχνοτήτων, την καταβολή ενός κατ' αποκοπήν τέλους καθοριζομένου κατόπιν δημοπρασίας και χωρίς ανώτατο όριο, το οποίο συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων με πρωταρχικό σκοπό την κάλυψη των εξόδων διαθέσεως, αλλά και την εν μέρει παράλληλη αξιοποίηση των εν λόγω συχνοτήτων (σκοπός των δύο τελών είναι να προάγουν τη βέλτιστη χρήση των συχνοτήτων) και, αφετέρου, το ετήσιο τέλος διαχειρίσεως των αδειών εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς;»

25. Οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium, η Βελγική, η Κυπριακή, η Ολλανδική και η Λιθουανική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις. Όλοι οι ανωτέρω, πλην της Κυπριακής, της Ολλανδικής και της Λιθουανικής Κυβερνήσεως, μετείχαν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση της 11ης Ιουνίου 2012.

IV – Ανάλυση

A – *Προκαταρκτικές παρατηρήσεις*

1. Συνοπτική παρουσίαση των σχετικών νομικών αρχών

26. Ο καθορισμός των τελών στον τομέα των τηλεπικοινωνιών ενέχει πολύπλοκες εκτιμήσεις οικονομικής φύσεως, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να απαιτηθεί η τήρηση αυστηρών κριτηρίων από τις εθνικές αρχές, εφόσον αυτές κινούνται εντός των ορίων που θέτει το δίκαιο της Ένωσης[7]. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το εθνικό δικαστήριο πρέπει «να επαληθεύσει την οικονομική αξία των οικείων αδειών λαμβάνοντας υπόψη, ιδίως, τη σημασία των διαφόρων παραχωρηθέντων φασμάτων συχνοτήτων, τη στιγμή της εισόδου στην αγορά της κάθε επιχειρήσεως και τη σημασία να μπορούν να

7 — Βλ. απόφαση της 22ας Μαΐου 2003, C-462/99, Connect Austria (Συλλογή 2003, σ. I-5197, σκέψη 92).

υποβάλουν πλήρη προσφορά συστημάτων κινητής τηλεφωνίας» [8]. Ως εκ τούτου, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εξετάσει τη συμβατότητα του ύψους των τελών που επιβάλλουν οι βελγικές αρχές προς το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση, βάσει στοιχείων που θα παράσχει το Δικαστήριο σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου αυτού.

27. Για την ερμηνεία μιας διατάξεως του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η οικεία διάταξη, καθώς και οι σκοποί που επιδιώκει η ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος [9]. Τούτο σημαίνει ότι τα άρθρα 12, 13 και 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση πρέπει να ερμηνευθούν υπό το πρίσμα του πλαισίου των νομοθετικών πράξεων της Ένωσης που αφορούν την απελευθέρωση του τομέα των τηλεπικοινωνιών και ιδίως υπό το πρίσμα της οδηγίας-πλαισίου [10].

28. Με την απόφαση Vodafone España κρίθηκε ότι το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση έχει άμεσο αποτέλεσμα με συνέπεια να παρέχει στους ιδιώτες το δικαίωμα επικλήσεώς του ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων [11]. Εντούτοις, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τα κράτη μέλη δεν εμποδίζονται να αυξάνουν, ακόμη και σημαντικά, το ύψος του καταβλητέου για συγκεκριμένη τεχνολογία τέλους, σε συνάρτηση τόσο με τις τεχνολογικές όσο και με τις οικονομικές εξελίξεις στην αγορά των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, χωρίς να το μεταβάλλουν για ορισμένη άλλη τεχνολογία, εφόσον τα διαφορετικά ποσά των επιβαλλομένων τελών αντανακλούν την αντίστοιχη οικονομική αξία κάθε χρήσεως του οικείου πόρου εν ανεπαρκεία [12].

2. Τα κύρια ζητήματα της προδικαστικής παραπομπής

29. Επιγραμματικά, οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium αντιτίθενται στην καταβολή του κατ' αποκοπήν τέλους που επιβάλλει η Βελγική Κυβέρνηση βάσει του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010, το οποίο συμπληρώνει το κατ' αποκοπήν τέλος παραχωρήσεως που κατέβαλαν κατά την είσοδό τους στην αγορά και τα δύο ετήσια τέλη, αφενός, για τη χρήση των συχνοτήτων και, αφετέρου, για τη διαχείριση των αδειών. Αμφισβητούν, επίσης, το ύψος του ποσού που πρέπει να καταβάλλουν, ιδίως δεδομένου ότι τούτο υπολογίζεται βάσει του κατ' αποκοπήν τέλους παραχωρήσεως που κατέβαλαν όταν έλαβαν την άδεια λειτουργίας τους στην οικεία αγορά (κατόπιν διαγωνισμού ή δημοπρασίας για την παραχώρηση συχνοτήτων). Οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium αμφισβητούν, επίσης, τη συμβατότητα του κατ' αποκοπήν τέλους προς τις διαδικασίες του άρθρου 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση.

30. Κατά τη γνώμη μου, οι διαφωνίες μεταξύ των διαδίκων αφορούν τα εξής πέντε ζητήματα:

(i) τα δικαιώματα των κρατών μελών να επιβάλλουν ένα κατ' αποκοπήν τέλος με σκοπό τη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσεως των ραδιοσυχνοτήτων, το οποίο συμπληρώνει δύο ετήσια τέλη: το τέλος που καλύπτει τα έξοδα διαχειρίσεως της άδειας και το τέλος που καλύπτει τα έξοδα διαθέσεως των συχνοτήτων, το οποίο δικαιολογείται ήδη από τη Βελγική Κυβέρνηση με παραπομπή στην ανάγκη διασφαλίσεως της βέλτιστης χρήσεως των ραδιοσυχνοτήτων. Δηλαδή το ζήτημα αν μπορούν να επιβάλλονται πλέον του ενός τέλη για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκει το άρθρο 13 (προδικαστικά ερωτήματα 1 και 2),

8 — Προπαρατεθείσα απόφαση Connect Austria (σκέψη 93).

9 — Απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, C-544/03 και C-545/03, Mobistar (Συλλογή 2005, σ. I-7723, σκέψη 39).

10 — Ιστορική επισκόπηση της απελευθερώσεως των τηλεπικοινωνιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση έως τις 27 Οκτωβρίου 2005, με παραπομπή στα κύρια νομοθετικά μέτρα, στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Ruiz-Jarabo Colomer στην προπαρατεθείσα απόφαση Nuova società di telecomunicazioni SpA (σημεία 3 έως 6).

11 — Προπαρατεθείσα (σκέψη 39).

12 — Απόφαση Telefónica Moviles España (σκέψη 35).

(ii) εάν τα τέλη που επιβάλλουν τα κράτη μέλη μπορούν να αποτελούν επιβαρύνσεις οι οποίες δεν αντιστοιχούν εκ πρώτης όψεως στις έννοιες που περιέχει η οδηγία για την αδειοδότηση (μικτά τέλη καλυπτόμενα από αμφότερα τα άρθρα 12 και 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση) (προδικαστικά ερωτήματα 1 και 2),

(iii) την έκταση του δικαστικού ελέγχου που είναι αναγκαίος για να διακριβωθεί εάν το επιβαλλόμενο από ένα κράτος μέλος σύστημα τελών εφαρμόζεται στους φορείς τηλεπικοινωνιών σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που θέτει η οδηγία για την αδειοδότηση (προδικαστικά ερωτήματα 1 και 2),

(iv) τη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών να καθορίζουν την αξία των ραδιοσυχνοτήτων και να υπολογίζουν το ποσό του καταβλητέου κατ' αποκοπήν τέλους (προδικαστικά ερωτήματα 1 και 2),

(v) τη σχέση μεταξύ περιορισμού των δικαιωμάτων και τροποποιήσεως υφιστάμενων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης της προβαλλόμενης αναδρομικής εφαρμογής της οδηγίας για την αδειοδότηση (προδικαστικά ερωτήματα 3 και 4).

Β – *Η απάντηση στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα*

1. Το παραδεκτό του δεύτερου ερωτήματος και άλλα προδικαστικά ζητήματα

31. Η Κυπριακή Κυβέρνηση υποστήριξε ότι το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτο, διότι δεν είναι αντικειμενικώς αναγκαίο να δοθεί απάντηση σ' αυτό προκειμένου να επιλυθεί το επίδικο ζήτημα [13]. Οι αντιρρήσεις της κυβερνήσεως αυτής οφείλονται στο γεγονός ότι το εν λόγω ερώτημα αφορά τα καταβλητέα τέλη κατά την παραχώρηση νέων δικαιωμάτων, ενώ από τα πραγματικά περιστατικά που εκτίθενται στη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι η διαφορά αφορά υφιστάμενα δικαιώματα φορέων εκμεταλλεύσεως που θα ήθελαν να ανανεώσουν τα εν λόγω δικαιώματα και όχι την παραχώρηση νέων δικαιωμάτων.

32. Όπως επισήμανε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, στην υπό κρίση υπόθεση τίθενται δύο επίμαχα ζητήματα. Το πρώτο αφορά την ανανέωση των αδειών που είχαν ήδη λάβει οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group για τις ζώνες των 900 MHz και 1800 MHz. Αλλά και οι τρεις φορείς εκμεταλλεύσεως είναι, επίσης, υποψήφιοι για τη χορήγηση νέων αδειών για την παροχή υπηρεσιών τέταρτης γενιάς στη ζώνη των 2,6 GHz (2 600 Mhz). Το εν λόγω ζήτημα τίθεται με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα και δεν είναι ούτε υποθετικό ούτε άσχετο με την υπόθεση της κύριας δίκης ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου.

33. Επιπροσθέτως, η παρούσα υπόθεση αφορά τον δικαστικό έλεγχο της εγκυρότητας εθνικής νομοθετικής ρυθμίσεως. Σε αυτού του είδους τις συνταγματικές διαφορές, η σχέση που απαιτείται μεταξύ των διαδίκων και της νομοθετικής ρυθμίσεως που προσβάλλεται ενώπιον του Cour constitutionnelle είναι ζήτημα της νομοθεσίας του κράτους μέλους. Όσον αφορά τη νομοθεσία της Ένωσης, αρκεί η διάταξη της νομοθεσίας της Ένωσης να είναι σε θέση να επηρεάσει την εγκυρότητα των εθνικών διατάξεων που προσβάλλονται ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Είναι σαφές ότι η οδηγία για την αδειοδότηση ασκεί εν προκειμένω τέτοια επιρροή. Ως εκ τούτου, το δεύτερο ερώτημα είναι παραδεκτό και το Δικαστήριο πρέπει να απαντήσει επ' αυτού.

13 — Προς στήριξη της αρχής αυτής επικαλείται τις αποφάσεις της 16ης Ιουλίου 1992, C-343/90, Laurenço Dias (Συλλογή 1992, σ. I-4673, σκέψεις 22 και 23), της 13ης Δεκεμβρίου 1994, C-297/93, Grau-Hupka (Συλλογή 1994, σ. I-5535, σκέψη 18), της 13ης Ιουλίου 2000, C-36/99, Idéal tourisme (Συλλογή 2000, σ. I-6049, σκέψη 20), και της 21ης Ιανουαρίου 2003, C-318/00, Bacardi Martini και Cellier des Dauphins (Συλλογή 2003, σ. I-905, σκέψη 41).

34. Εντούτοις, τα ερωτήματα που υπέβαλε το συνταγματικό δικαστήριο του Βελγίου αφορούν αποκλειστικώς δικαιώματα χρήσεως που απορρέουν από τη χορήγηση *ατομικών* και όχι γενικών *αδειών*. Το άρθρο 3 της οδηγίας για την αδειοδότηση αφορά *γενικές άδειες*. Τούτο σημαίνει, κατά τη γνώμη μου, ότι η διάταξη αυτή δεν είναι λυσιτελής για την επίλυση των ζητημάτων της παρούσας προδικαστικής παραπομπής, καίτοι τα προδικαστικά ερωτήματα παραπέμπουν στη διάταξη αυτή.

35. Περαιτέρω θα ήθελα να επισημάνω ότι η Βελγική Κυβέρνηση έχει στηρίξει την επιχειρηματολογία της υπέρ του κατ' αποκοπήν τέλους στα άρθρα 13 και 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση. Οι φορείς εκμεταλλεύσεως που προσβάλλουν το κατ' αποκοπήν τέλος δεν επιχείρησαν να υποστηρίξουν ότι το τέλος αυτό παραβαίνει το άρθρο 12 και τα όρια που η εν λόγω διάταξη θέτει στην επιβολή διοικητικών επιβαρύνσεων. Το άρθρο 12 είναι, συνεπώς, λυσιτελές μόνο στο μέτρο που συνδέεται με την προσβολή του άρθρου 13.

2. Προσέγγιση

36. Κατά τη γνώμη μου, το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα πρέπει να εξεταστούν από κοινού, διότι διαφέρουν μόνον ως προς δύο σημεία ενώ κατά τα λοιπά περιέχουν κοινά στοιχεία. Η πρώτη διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι το πρώτο ερώτημα αφορά τη συμβατότητα του κατ' αποκοπήν τέλους προς την οδηγία για την αδειοδότηση στο πλαίσιο ανανεώσεως αδειών για υφιστάμενες συχνότητες, ενώ το δεύτερο ερώτημα αφορά το ίδιο ζήτημα στο πλαίσιο χορηγήσεως νέων αδειών.

37. Η δεύτερη διαφορά οφείλεται στο γεγονός ότι το πρώτο ερώτημα αφορά το ζήτημα αν το άρθρο 13 επιτρέπει τον υπολογισμό του ποσού που πρέπει να καταβληθεί ως «κατ' αποκοπήν τέλος» βάσει του αρχικού «κατ' αποκοπήν τέλους παραχωρήσεως», το οποίο καταβλήθηκε στη Βελγική Κυβέρνηση τη δεκαετία του 90, ενώ το δεύτερο ερώτημα αφορά το ίδιο ζήτημα για τον υπολογισμό του τέλους βάσει των ποσών που καθορίστηκαν κατόπιν δημοπρασίας για την παραχώρηση συχνοτήτων.

38. Εντούτοις, και τα δύο ερωτήματα αφορούν την επιβολή πλέον του ενός τελών βάσει του άρθρου 13, μικτά τέλη καλυπτόμενα από αμφότερα τα άρθρα 12 και 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση, την έκταση του δικαστικού ελέγχου που είναι αναγκαίος για τη διασφάλιση της τηρήσεως των προϋποθέσεων που θέτει η οδηγία για την αδειοδότηση και το ποσό που έχει επιβληθεί.

3. Το ζήτημα των ανανεώσεων

39. Μπορώ, εντούτοις, εκ προοιμίου να επισημάνω ότι οι διατάξεις της οδηγίας για την αδειοδότηση δεν μπορούν να ερμηνευθούν κατά τρόπο που να αποκλείει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επιβάλλουν τα τέλη με σκοπό τη βέλτιστη χρήση που προβλέπει το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση στην περίπτωση ανανεώσεως υφιστάμενων δικαιωμάτων. Όπως επισημάνθηκε με τις γραπτές παρατηρήσεις της Επιτροπής, τούτο οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι ένα τέλος μπορεί να επιβληθεί μόνο για όσο διάστημα υφίσταται ορισμένο δικαίωμα και εν μέρει στο ότι τα κράτη μέλη δικαιούνται να λαμβάνουν υπόψη την τυχόν αύξηση της αξίας των συχνοτήτων κατά τη διάρκεια της περιόδου ανανεώσεως.

40. Όπως υπογράμμισε η Λιθουανική Κυβέρνηση με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η ανανέωση άδειας πρέπει, εκ της φύσεώς της, να θεωρείται ως παραχώρηση νέων δικαιωμάτων για μια νέα χρονική περίοδο. Τα κράτη μέλη παραχωρούν ατομικά δικαιώματα χρήσεως για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Όταν λήγει το εν λόγω διάστημα, οι εθνικές αρχές οφείλουν να επανεξετάζουν αν η χρήση των εν λόγω πόρων εν ανεπαρκεία είναι πρόσφορη και αποτελεσματική.

4. Η επιβολή πολλαπλών τελών βάσει του άρθρου 13

41. Οι φορείς εκμεταλλεύσεως υποστηρίζουν ότι το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν πλέον του ενός τέλους για τη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσεως πόρων εν ανεπαρκεία. Για παράδειγμα, η KPN Group Belgium υποστήριξε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι, καίτοι τα άρθρα 12 και 13 απαριθμούν περιοριστικώς τα τέλη που τα κράτη μέλη δικαιούνται να επιβάλλουν και προβλέπουν μόνο δύο τέλη, η Βελγική Κυβέρνηση επιβάλλει τρία. Υποστηρίχθηκε περαιτέρω ότι τούτο δεν συνάδει προς την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Albacom και Infostrada[14], με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι η πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να περιορίσει αυστηρώς τα είδη των τελών που μπορούν να επιβληθούν. Επιπροσθέτως, η Mobistar επισήμανε ότι το Δικαστήριο αποφάνθηκε με την απόφαση Telefónica Móviles España[15] ότι, καίτοι τα τέλη χρήσεως μπορούν να αυξηθούν σημαντικά, μια τέτοια αύξηση πρέπει να συνάδει πάντα προς το άρθρο 13.

42. Εντούτοις, όπως επισημάνθηκε με τις γραπτές παρατηρήσεις της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, τα άρθρα 12 και 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση αφορούν τέλη και επιβαρύνσεις στον πληθυντικό αριθμό τόσο στην αγγλική όσο και στην ολλανδική γλώσσα αλλά, όπως θα ήθελα να προσθέσω, και σε άλλες γλώσσες[16]. Καίτοι η εν λόγω συμφωνία από γραμματικής απόψεως δεν είναι από μόνη της καθοριστική, καθόσον μπορεί απλώς να πρόκειται για συγκεκριμένο τρόπο διατυπώσεως του νομοθετικού κειμένου, πρέπει εντούτοις να επισημανθεί ότι η τριακοστή δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για την αδειοδότηση κάνει ρητώς λόγο για τέλη τα οποία συνίστανται εν όλω ή εν μέρει σε κατ' αποκοπήν ποσό στην περίπτωση διαδικασιών ανταγωνιστικής ή συγκριτικής επιλογής.

43. Ως εκ τούτου, η οδηγία για την αδειοδότηση προβλέπει τη δυνατότητα επιβολής πλέον του ενός τέλους για τη διασφάλιση του σκοπού που επιδιώκει το άρθρο 13, δηλαδή για τη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσεως ενός πόρου εν ανεπαρκεία. Ο μόνος περαιτέρω περιορισμός που θέτει το άρθρο 13 είναι ότι τα τέλη αυτά πρέπει να είναι διαφανή, αναλογικά προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, αντικειμενικώς αιτιολογημένα και να μην επάγονται διακρίσεις. Οι νόμιμοι σκοποί που μπορεί να επιδιώκει η οδηγία για την αδειοδότηση ορίζονται στο άρθρο 8 της οδηγίας πλαισίου και σ' αυτούς συγκαταλέγονται η προαγωγή του ανταγωνισμού και η αποτελεσματική χρήση των ραδιοσυχνοτήτων[17].

44. Επιπροσθέτως, όπως επισημάνθηκε με τις γραπτές παρατηρήσεις της Βελγικής Κυβερνήσεως, η απόφαση Albacom και Infostrada δεν αφορούσε τέλη επιβαλλόμενα για τη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσεως των πόρων, αλλά την απαγόρευση της εκ μέρους των κρατών μελών επιβολής οικονομικών επιβαρύνσεων πέραν των επιτρεπομένων από την οδηγία 97/13[18]. Το επίμαχο στην παρούσα υπόθεση κατ' αποκοπήν τέλος δεν έχει καμία ομοιότητα με τον επίμαχο στην υπόθεση Albacom και Infostrada φόρο επί του κύκλου εργασιών ως συνδρομή για την επένδυση του ιταλικού κράτους στην απελευθέρωση του τομέα των τηλεπικοινωνιών, ο οποίος κρίθηκε ότι δεν εμπίπτει στις επιτρεπόμενες από την οδηγία 97/13 επιβαρύνσεις.

14 — Προπαρατεθείσα.

15 — Προπαρατεθείσα.

16 — Το ίδιο ισχύει και για τις γλωσσικές αποδόσεις των άρθρων αυτών στη δανική, στη φινλανδική, στη γαλλική, στη γερμανική, στην ιταλική, στην πολωνική, στην ισπανική και στη σουηδική γλώσσα.

17 — Βλ., επίσης, την αιτιολογική σκέψη 32 της οδηγίας για την αδειοδότηση, η οποία ορίζει ότι τα «τέλη χρήσης [...] δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν την ανάπτυξη καινοτόμων υπηρεσιών και ανταγωνισμού στην αγορά». Η ερμηνεία της φράσεως αυτής περιέχεται στις σκέψεις 30 και 31 της αποφάσεως Telefónica Móviles España.

18 — Απόφαση Albacom και Infostrada (σκέψη 42).

45. Με την απόφαση Telefónica Móviles España, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ρητώς ότι τα κράτη μέλη δικαιούνται να επιβάλλουν «διαφορετικά ποσά» για διαφορετικές τεχνολογίες, εφόσον τα ποσά αυτά αντανακλούν την αντίστοιχη οικονομική αξία κάθε χρήσεως του οικείου πόρου εν ανεπαρκεία [19]. Ο περιορισμός της δυνατότητας των κρατών μελών στην επιβολή ενός μόνον τέλους ανά επιχείρηση για την επίτευξη των σκοπών που επιδιώκει το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση θα ήταν ασυμβίβαστος προς τις εν λόγω διαπιστώσεις.

5. Μικτά τέλη και δικαστικός έλεγχος

46. Όπως παρατήρησε ο εκπρόσωπος της Βελγικής Κυβερνήσεως κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν αμφισβητήθηκε η συμβατότητα προς το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση του ετήσιου τέλους για τη διάθεση συχνοτήτων που επιβάλλεται εδώ και χρόνια στις εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium. Αντιθέτως, αυτό που αμφισβητείται είναι η συμβατότητα του νέου κατ' αποκοπήν τέλους, το οποίο θεσπίσθηκε με τον νόμο της 15ης Μαρτίου 2010.

47. Εντούτοις, υποστηρίζεται ότι ο συνδυασμός ενός κατ' αποκοπήν τέλους για τη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσεως των πόρων που προβλέπει το άρθρο 13 και ενός ετήσιου τέλους για τη διασφάλιση τόσο του σκοπού αυτού όσο και των διοικητικών εξόδων του άρθρου 12 (το οποίο η Βελγική Κυβέρνηση αναγνωρίζει ότι ισχύει στην περίπτωση του ετήσιου τέλους για τη διάθεση των συχνοτήτων) καθιστά αδύνατο το να καθοριστεί αν τα επιβαλλόμενα ποσά είναι αντικειμενικώς αιτιολογημένα, αναλογικά και δεν επάγονται διακρίσεις.

48. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, ωστόσο, με την απόφαση Telefónica Móviles España, ότι τα κράτη μέλη δεν οφείλουν να κάνουν συγκεκριμένη χρήση των εσόδων που προέρχονται από τα επιβαλλόμενα βάσει του άρθρου 11, παράγραφος 2, της οδηγίας 97/13 (και νυν άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση) τέλη. Τα κράτη μέλη μπορούν «να αποφασίζ[ουν] ελεύθερα για τη χρήση τ[ων] [εσόδων αυτών]» [20]. Τούτο ισχύει ακόμα και αν κάτι τέτοιο επάγεται σημαντική αύξηση των επιβαρύνσεων για ορισμένη τεχνολογία. Κατά την αιτιολογική σκέψη 32 της οδηγίας για την αδειοδότηση, τα τέλη χρήσεως μπορούν, για παράδειγμα, να χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων των εθνικών κανονιστικών αρχών, οι οποίες δεν μπορούν να καλύπτονται από διοικητικές επιβαρύνσεις. Κατά συνέπεια, τα επιβαλλόμενα βάσει του άρθρου 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση τέλη μπορούν, επίσης, να χρησιμοποιούνται για την κάλυψη διοικητικών εξόδων.

49. Ως εκ τούτου, είναι προφανές ότι, για λόγους ασφάλειας δικαίου, οι διοικητικές επιβαρύνσεις που επιβάλλονται βάσει του άρθρου 12 της οδηγίας για την αδειοδότηση πρέπει να είναι δυνατό να προσδιοριστούν ποιοτικώς και ποσοτικώς προκειμένου να μπορούν να επιτευχθούν οι σκοποί του άρθρου 12, παράγραφος 1, στοιχείο β'.

50. Συνεπώς, το κράτος μέλος πρέπει να είναι πάντα σε θέση να προσδιορίσει το ύψος των διοικητικών επιβαρύνσεων καθώς και το ύψος των τελών που επιβάλλει για τη χρήση πόρων εν ανεπαρκεία, ο δε φορέας τηλεπικοινωνιών πρέπει να μπορεί να αμφισβητήσει τη νομική βάση και το ύψος των επιβαρύνσεων αυτών ενώπιον των δικαστηρίων. Εντούτοις, οι τεχνικές τιμολογήσεως που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη δεν αποτελούν ζήτημα του δικαίου της Ένωσης.

19 — Απόφαση Telefónica Móviles España (σκέψη 35).

20 — Απόφαση Telefónica Móviles España (σκέψη 32).

51. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να καθορίσει εάν οι πληροφορίες που παρέχουν τα κράτη μέλη σχετικά με τον προορισμό των επιβαλλομένων τελών αρκούν για να διασφαλίσουν τον επαρκή δικαστικό έλεγχο της συνδρομής των προϋποθέσεων που θέτουν τα άρθρα 12 και 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση. Η απαίτηση αυτή είναι θεμελιώδης για την τήρηση της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και του δικαστικού ελέγχου στο πλαίσιο της εννόμου τάξεως της Ένωσης [21].

6. Τα επιβαλλόμενα ποσά και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τον καθορισμό τους

52. Σημαντική καθοδήγηση επί του θέματος παρέχει, επίσης, η απόφαση Telefónica Moviles España. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «ο σκοπός διασφάλισης της βέλτιστης χρήσης των πόρων εν ανεπαρκεία από τους επιχειρηματίες που έχουν το δικαίωμα πρόσβασης στους πόρους αυτούς συνεπάγεται ότι το ύψος του τέλους αυτού πρέπει να καθορίζεται στο ενδεδειγμένο επίπεδο, ώστε να αντανακλά κυρίως την αξία της χρήσης των πόρων αυτών, οπότε απαιτείται να λαμβάνεται υπόψη η οικονομική και τεχνολογική κατάσταση που επικρατεί στην οικεία αγορά» [22].

53. Καίτοι το ύψος των επιβαλλομένων διοικητικών επιβαρύνσεων του άρθρου 12 της οδηγίας για την αδειοδότηση περιορίζεται εκ του νόμου στο κόστος των διοικητικών εργασιών που συνδέονται με τη χορήγηση της άδειας, παρόμοιος περιορισμός δεν τίθεται με το άρθρο 13 της οδηγίας αυτής. Όπως επισημάνθηκε με τις γραπτές παρατηρήσεις της Λιθουανίας, το άρθρο 13 περιορίζεται γραμματικώς μόνον από τα στοιχεία που ρητώς απαριθμούνται στη διάταξη αυτή [23].

54. Όσον αφορά τον υπολογισμό των τελών ανανεώσεως βάσει του αρχικού κατ' αποκοπήν τέλους παραχωρήσεως, η Βελγική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το κατ' αποκοπήν τέλος παραχωρήσεως βασιζόταν στην αποδοτικότητα των οικείων συχνοτήτων λαμβανομένης υπόψη της διαφορετικής αποδοτικότητας καθεμιάς εξ αυτών. Αν το εθνικό δικαστήριο δεχθεί τα επιχειρήματα αυτά, τότε υφίσταται απαραιτήτως σχέση μεταξύ των επιβαλλομένων τελών και της αξίας των συχνοτήτων [24].

55. Αντιθέτως προς τα επιχειρήματα των φορέων εκμεταλλεύσεως, το γεγονός ότι το αρχικό κατ' αποκοπήν τέλος ήταν ένα τέλος εισόδου στην αγορά, το οποίο απαγορεύεται βάσει του δικαίου της Ένωσης από την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος της οδηγίας 97/13, ουδόλως επηρεάζει το συμπέρασμα αυτό. Η κατάργηση του τέλους εισόδου από την γκάμα των τελών που μπορούν να επιβάλλουν τα κράτη μέλη δεν αποκλείει τη λυσιτέλεια του τέλους αυτού για την εκτίμηση της αξίας του πόρου.

56. Όσον αφορά τον καθορισμό των τελών του άρθρου 13 για τη χορήγηση νέων αδειών βάσει ποσών καθοριζομένων κατόπιν δημοπρασίας, όπως υποστηρίζουν η Βελγική Κυβέρνηση και η Ολλανδική Κυβέρνηση, πρόκειται για κλασική μέθοδο καθορισμού της αξίας των συχνοτήτων, και τούτο όχι μόνο διότι αντανακλά αμέσως την αγοραία αξία τους.

57. Το γεγονός δε ότι το κατ' αποκοπήν τέλος δεν μπορεί να επιστραφεί συνδέεται λογικώς με την ανάγκη διασφαλίσεως της βέλτιστης χρήσεως των πόρων. Όπως επισημαίνουν η Βελγική Κυβέρνηση, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, η πρόσβαση στις συχνότητες για την παροχή υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας είναι ανοιχτή σε περιορισμένο μόνον αριθμό φορέων εκμεταλλεύσεως. Εάν οι εν

21 — Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 1999, C-120/97, Upjohn (Συλλογή 1999, σ. I-223, σκέψη 36), και γνωμοδότηση 1/09 (Συλλογή 2011, σ. I-1137, σκέψη 85).

22 — Προπαρατεθείσα (σκέψη 28).

23 — Στα στοιχεία αυτά μπορούν να προστεθούν η αιτιολογική σκέψη 32 της οδηγίας για την αδειοδότηση, η οποία εκθέτει ότι τα τέλη δεν πρέπει να εμποδίζουν την ανάπτυξη καινοτόμων υπηρεσιών ή του ανταγωνισμού στην αγορά, και το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας πλαισίου.

24 — Θα ήθελα να επισημάνω ότι το περασμένο έτος, με την προπαρατεθείσα απόφασή του Telefónica de España, το Δικαστήριο έκρινε, στη σκέψη 32, ότι «η οδηγία 97/13 δεν μπορεί να απαγορεύσει στα κράτη μέλη να καθορίσουν δυνάμει του άρθρου 6 της ίδιας αυτής οδηγίας το ποσό τέλους βάσει των ακαθαρίστων εισοδημάτων εκμεταλλεύσεως των υποκείμενων στον φόρο».

λόγω φορείς δεν έχουν κανένα κίνητρο να κάνουν χρήση των συχνοτήτων που τους έχουν παραχωρηθεί, υπάρχει κίνδυνος στεγανοποιήσεως των αγορών, καθόσον οι φορείς εκμεταλλεύσεως θα παρεμποδίζουν κατ' ουσίαν την είσοδο ανταγωνιστών χωρίς να κάνουν χρήση των συχνοτήτων που τους έχουν παραχωρηθεί.

58. Προτείνω, ως εκ τούτου, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 12 και 13 δεν αποκλείουν τη δυνατότητα των κρατών μελών να επιβάλλουν ένα κατ' αποκοπήν τέλος τόσο κατά την παραχώρηση όσο και κατά την ανανέωση δικαιωμάτων χρήσεως συχνοτήτων τηλεπικοινωνιών, ανεξαρτήτως του εάν το τέλος αυτό υπολογίζεται βάσει ποσών καταβαλλομένων κατόπιν διαγωνισμού για την είσοδο στην αγορά ή δημοπρασίας για την παραχώρηση συχνοτήτων, και ακόμα και στην περίπτωση που επιβάλλεται ετήσιο τέλος εν μέρει για τον ίδιο σκοπό με αυτόν που επιδιώκει το κατ' αποκοπήν τέλος.

Γ – *Η απάντηση στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα*

59. Θα εξετάσω από κοινού και τα ερωτήματα αυτά. Και τούτο διότι αμφότερα αφορούν περιορισμούς ως προς την τροποποίηση υφιστάμενων δικαιωμάτων βάσει του άρθρου 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση.

1. Το ισχύον από χρονικής απόψεως (ratione temporis) άρθρο 14

60. Με το τρίτο και το τέταρτο ερώτημα ζητείται να διευκρινιστεί αν το κατ' αποκοπήν τέλος συνάδει προς το άρθρο 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση, δεδομένου ότι το άρθρο 14 θέτει περιορισμούς στην τροποποίηση, στον περιορισμό και στην άρση των δικαιωμάτων χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων. Οι εταιρίες Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium αμφισβήτησαν τη συμβατότητα της βελγικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις αυτές.

61. Όπως επισημαίνει η Επιτροπή, πριν δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει να διακριβωθεί το ισχύον κατά τον χρόνο που ανέκυψε η διαφορά γράμμα του άρθρου 14, το οποίο μπορούν να επικαλεστούν οι διάδικοι ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Ως κρίσιμη ημερομηνία θα όριζα την 25η Μαρτίου 2010, ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010. Το άρθρο 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση τροποποιήθηκε με διάταξη της 25ης Νοεμβρίου 2009, αλλά το τροποποιηθέν άρθρο τέθηκε σε ισχύ μόλις στις 26 Μαΐου 2011 [25].

62. Κατά συνέπεια, το ισχύον ratione temporis άρθρο 14 είναι το άρθρο που ίσχυε πριν από την έκδοση της οδηγίας 2009/140, στο οποίο δεν γίνεται καμία αναφορά σε δικαιώματα χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων, είτε σε σχέση με την παραχώρηση δικαιωμάτων βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 1 (τέταρτο ερώτημα), είτε σε σχέση με την ανανέωση δικαιωμάτων βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 2 (τρίτο ερώτημα).

63. Καίτοι η θέση της Επιτροπής είναι «τεχνικώς» ορθή βάσει του ισχύοντος ratione temporis άρθρου 14, θα ήθελα εντούτοις να υπενθυμίσω ότι η επίμαχη εθνική νομοθεσία προβλέπει την επιβολή τελών μετά τις 26 Μαΐου 2011. Το Cour consitutionnelle θα εκδώσει την απόφασή του υπό περιστάσεις κατά τις οποίες θα ισχύει πλήρως το νέο άρθρο 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση. Ως εκ τούτου, προκειμένου να δοθεί χρήσιμη απάντηση στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα, το Δικαστήριο πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να λάβει επίσης υπόψη το γράμμα του άρθρου 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση, όπως ισχύει από τις 26 Μαΐου 2011 και εφεξής.

25 — Βλ. άρθρο 5 της οδηγίας 2009/140.

2. Αιτιολόγηση βάσει του άρθρου 14, παράγραφοι 1 και 2

64. Κατόπιν των ανωτέρω, είναι εύκολο να δοθεί απάντηση στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα. Υπήρξε διαφωνία μεταξύ της Επιτροπής και της Βελγικής Κυβερνήσεως, αφενός, και των εταιριών Belgacom, Mobistar και KPN Group Belgium, αφετέρου, σχετικά με το ζήτημα εάν το κατ' αποκοπήν τέλος συνιστά τροποποίηση, περιορισμό ή άρση των δικαιωμάτων στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 14 της οδηγίας για την αδειοδότηση.

65. Κατά την άποψή μου, το ζήτημα αυτό είναι ακαδημαϊκού χαρακτήρα. Πρώτον, βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας για την αδειοδότηση, τα κράτη μέλη δικαιούνται να τροποποιούν τα δικαιώματα χρήσεως σε αντικειμενικώς αιτιολογημένες περιπτώσεις και κατά αναλογικό τρόπο, συνεκτιμώντας, κατά περίπτωση, τις ειδικές συνθήκες που ισχύουν για μεταβιβάσιμα δικαιώματα χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων. Είμαι της γνώμης ότι οι προϋποθέσεις αυτές πληρούνται, όταν ορίζεται ότι το κατ' αποκοπήν τέλος έχει επιβληθεί για να διασφαλιστεί η βέλτιστη χρήση πόρων εν ανεπαρκεία.

66. Το άρθρο 14, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αδειοδότηση προβλέπει ομοίως ότι τα κράτη μέλη μπορούν να περιορίζουν ή να αίρουν δικαιώματα μόνο σε αιτιολογημένες περιπτώσεις και, εφόσον τούτο τυγχάνει εφαρμογής, σύμφωνα με το παράρτημα και τις σχετικές εθνικές διατάξεις περί παροχής αντισταθμιστικού ανταλλάγματος λόγω ανακλήσεως δικαιωμάτων. Η ίδια αιτιολογία ισχύει και στην περίπτωση συμμορφώσεως με το άρθρο 13 της οδηγίας. Το εάν τυγχάνουν εφαρμογής εθνικές διατάξεις περί παροχής αντισταθμιστικού ανταλλάγματος λόγω ανακλήσεως δικαιωμάτων, όπως ορίζει το άρθρο 14, παράγραφος 2, είναι προδήλως ζήτημα που θα διακριβώσει το εθνικό δικαστήριο.

3. Ζητήματα θεμελιωδών δικαιωμάτων

67. Όλοι οι φορείς εκμεταλλεύσεως εξέφρασαν ανησυχίες σχετικά με τη συμβατότητα του κατ' αποκοπήν τέλους προς θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία προστατεύονται βάσει του δικαίου της Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Τα επιχειρήματα αυτά αφορούν την απαγόρευση αναδρομικής ισχύος των νόμων, την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και την προστασία του δικαιώματος στην περιουσία [26].

68. Οι εταιρίες Belgacom και Mobistar υποστηρίζουν ότι ο νόμος της 15ης Μαρτίου 2010 έχει αναδρομική ισχύ, λόγω της σιωπηρής ανανεώσεως (από 8 Απριλίου 2010) των δικαιωμάτων δεύτερης γενιάς που είχαν παραχωρηθεί στις 8 Απριλίου 2008 για μια πενταετία στην Belgacom και (από 27 Νοεμβρίου 2010) των δικαιωμάτων δεύτερης γενιάς που είχαν παραχωρηθεί στις 27 Νοεμβρίου 2008 για μια πενταετία στη Mobistar. Προέβαλαν δε το επιχείρημα αυτό, καίτοι η ενεργός περίοδος ανανεώσεως άρχισε στις 8 Απριλίου 2010 για την Belgacom και στις 27 Νοεμβρίου 2010 για τη Mobistar, δηλαδή σε ημερομηνία μεταγενέστερη της ενάρξεως ισχύος του νόμου της 15ης Μαρτίου 2010.

69. Κατά τη γνώμη μου, ο νόμος της 15ης Μαρτίου 2010, ο οποίος κατά την άποψη της Βελγικής Κυβερνήσεως συνάδει προς το άρθρο 13 της οδηγίας για την αδειοδότηση, δεν μπορεί να θεωρηθεί αναδρομικό μέτρο, διότι εφαρμόζεται επί δικαιωμάτων σε συχνότητες τηλεπικοινωνιών που δεν έχουν ακόμα τεθεί σε ισχύ και προβλέπει τη δυνατότητα παραιτήσεως των φορέων εκμεταλλεύσεως σε περίπτωση που τα δικαιώματά τους έχουν ήδη ανανεωθεί σιωπηρώς, αλλά δεν επιθυμούν να

26 — Οι παρατηρήσεις της Belgacom αμφισβητούν τη συμβατότητα της βελγικής νομοθεσίας προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο της αναδρομικότητας και της παραβιάσεως του δεδικασμένου δικαστικής αποφάσεως.

καταβάλουν το τέλος[27]. Επίσης, όπως επισημάνθηκε από τη Βελγική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, στις συμβάσεις και των τριών φορέων εκμεταλλεύσεως αναγράφεται ότι η τροποποίηση των κανόνων που διέπουν τα δικαιώματα χρήσεως είναι πάντα δυνατή. Είμαι της γνώμης ότι τούτο αποκλείει κάθε επιχείρημα με βάση τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη[28].

70. Όσον αφορά την προβαλλόμενη προσβολή του δικαιώματος στην περιουσία, η οποία υπογραμμίσθηκε ιδίως με τις γραπτές παρατηρήσεις των εταιριών Mobistar και Belgacom, η επιβολή νέων τελών στο πλαίσιο ανανεώσεως χρονικώς περιορισμένων δικαιωμάτων χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων δεν μπορεί να προσβάλλει το δικαίωμα στην «περιουσία», κατά την έννοια του άρθρου 1 του πρώτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ ή και του άρθρου 17 του Χάρτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως καθόσον οι συμβατικές ρυθμίσεις σχετικά με τα εν λόγω δικαιώματα χρήσεως αποκλείουν προφανώς ρητώς τη δυνατότητα ανακλήσεώς τους[29]. Συνεπώς, το επιχείρημα αυτό είναι έωλο εξ αυτού του λόγου.

71. Ως εκ τούτου, στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα προτείνω να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 14, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αδειοδότηση επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν τα επίμαχα τέλη στους φορείς κινητής τηλεφωνίας για την κτήση ή ανανέωση ατομικών δικαιωμάτων χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας.

V – Πρόταση

72. Για τους ανωτέρω λόγους προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει τις εξής απαντήσεις στα ερωτήματα που υπέβαλε το Cour constitutionnelle:

1. Το άρθρο 13 της οδηγίας 2002/20/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους φορείς εκμεταλλεύσεως, κατόχους ατομικών δικαιωμάτων χρήσεως συχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας για διάστημα δεκαπέντε ετών, τα οποία στηρίζονται σε άδειες εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας στο έδαφός τους, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς, ένα κατ' αποκοπήν τέλος για την ανανέωση των ατομικών δικαιωμάτων χρήσεως των συχνοτήτων, του οποίου το ύψος, αναλόγως του αριθμού των συχνοτήτων και των μηνών τους οποίους αφορούν τα δικαιώματα χρήσεως, υπολογίζεται βάσει του προγενέστερου κατ' αποκοπήν τέλους παραχωρήσεως που συνδεόταν με τη χορήγηση των ως άνω αδειών, και το οποίο συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων και, αφετέρου, το τέλος που καλύπτει τα έξοδα διαχειρίσεως της άδειας.

2. Το άρθρο 13 της οδηγίας 2002/20 επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν, στους φορείς εκμεταλλεύσεως που είναι υποψήφιοι για την απόκτηση νέων δικαιωμάτων χρήσεως συχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας, ένα κατ' αποκοπήν τέλος, του οποίου το ύψος καθορίζεται κατόπιν δημοπρασίας για την παραχώρηση των συχνοτήτων, με σκοπό την αξιοποίησή τους, και το οποίο

27 — Με άλλα λόγια, βάσει του δικαίου της Ένωσης, το άρθρο 13 εφαρμόζεται απλώς αμέσως σε μελλοντικά αποτελέσματα μιας καταστάσεως που ανέκυψε όταν ίσχυε ένας προγενέστερος (εθνικός) κανόνας. Βλ., π.χ., αποφάσεις της 10ης Ιουνίου 2010, C-395/08 και C-396/08, Bruno κ.λπ. (Συλλογή 2010, σ. I-5119, σκέψη 53 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), και της 29ης Ιανουαρίου 2002, C-162/00, Pokrzeptowicz Meyer (Συλλογή 2002, σ. I-1049, σκέψη 50 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

28 — Ως παράδειγμα μη συνδρομής των πραγματικών προϋποθέσεων για τη θεμελίωση δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, στο πλαίσιο άμεσης εφαρμογής ενός νέου κανόνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βλ. απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 1998, C-315/96, Lopex Export (Συλλογή 1998, σ. I-317, σκέψεις 28 και 29).

29 — Η Mobistar επικαλέστηκε τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Van Marle κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών της 26ης Ιουνίου 1986 (σειρά A αριθ. 101), Pressos Compania Naviera SA κ.λπ. κατά Βελγίου, της 20ής Νοεμβρίου 1995 (σειρά A αριθ. 332), και S.A. Dangeville κατά Γαλλίας, της 16ης Ιουλίου 2002, αλλά καμία από τις αποφάσεις αυτές δεν πραγματεύεται το κρίσιμο ζήτημα εάν τα δικαιώματα χρήσεως συχνοτήτων τηλεπικοινωνιών συνιστούν «περιουσία».

συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων και, αφετέρου, το ετήσιο τέλος διαχειρίσεως των αδειών εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς.

3. Το άρθρο 14, παράγραφος 2, της οδηγίας 2002/20 επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους φορείς κινητής τηλεφωνίας, για μια νέα περίοδο ανανεώσεως των ατομικών δικαιωμάτων χρήσεως συχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας, την οποία ορισμένοι ήδη δικαιούνταν, αλλά πριν από την έναρξη της περιόδου ανανεώσεως, ένα κατ' αποκοπήν τέλος για την ανανέωση των δικαιωμάτων χρήσεως των συχνοτήτων που διέθεταν πριν από την έναρξη της περιόδου ανανεώσεως, με σκοπό την προαγωγή της βέλτιστης χρήσεως των συχνοτήτων μέσω της αξιοποιήσεώς τους, το οποίο συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων και, αφετέρου, το ετήσιο τέλος διαχειρίσεως των αδειών εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύων κινητής τηλεφωνίας, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς.

4. Το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/20 επιτρέπει στα κράτη μέλη να ορίζουν, ως πρόσθετη προϋπόθεση κτήσεως και ανανεώσεως των δικαιωμάτων χρήσεως των συχνοτήτων, την καταβολή ενός κατ' αποκοπήν τέλους καθοριζομένου κατόπιν δημοπρασίας και χωρίς ανώτατο όριο, το οποίο συμπληρώνει, αφενός, το ετήσιο τέλος διαθέσεως των συχνοτήτων, με πρωταρχικό σκοπό την κάλυψη των εξόδων διαθέσεως των συχνοτήτων, αλλά και την εν μέρει παράλληλη αξιοποίηση των εν λόγω συχνοτήτων (σκοπός των δύο τελών είναι να προάγουν τη βέλτιστη χρήση των συχνοτήτων), και, αφετέρου, το ετήσιο τέλος διαχειρίσεως των αδειών εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως δικτύου κινητής τηλεφωνίας, οι οποίες χορηγήθηκαν υπό το προϊσχύσαν νομικό καθεστώς.»